

Jarosław Wierzbiński

O idiolekcie artystycznym Michała Zoszczenki : kilka uwag o strukturach kolokwialnych

---

Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Rossica 2, 107-116

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAROSŁAW WIERZBIŃSKI

(Łódź)

**O IDIOLEKCIE ARTYSTYCZNYM MICHAŁA ZOSZCZENKI
KILKA UWAG O STRUKTURACH KOLOKWIALNYCH**

Właściwości semantyczne i stylistyczne utworów Michała Zoszczenki tkwią w określonym rodzaju dyskursu. Jego ramy zakreślają rozmaite wątki i motywy egzystencjalne okresu porewolucyjnego. Są to epizody, zdarzenia i swoiste scenki rodzajowe z biur, urzędów, kancelarii, łaźni, mieszkań komunalnych, spółdzielni produkcyjnych, środków transportu publicznego itd.

Rodzaj dyskursu, w jaki angażuje się pisarz, wyznacza określone sposoby wyrażania się. Stąd specyficzne generowanie w utworach Zoszczenki form literackich i form potocznych, pospolitych, gminnych, będących źródłem różnicowań semantyczno-stylistycznych i tym samym ekspresyjności tekstów pisarza.

Zagadnienie to stało się przedmiotem rozlicznych studiów i badań zarówno literaturoznawczych, jak też lingwistycznych (Wiktor W. Winogradow, Dmitrij Mołdawski, Marietta Czudakowa, Michał Kreps, Andrzej Drawicz, Waclaw Mucha, Linda H. Scatton i inni)¹. Przyczynkarski charakter w tym

---

¹ В. В. Виноградов, *Язык Зоценки (Заметки о лексике)*, [w:] *Михаил Зоценко. Статьи и материалы*, Ленинград 1928, s. 51–92; Л. Ф. Ершов, *Из истории советской сатиры. М. Зоценко и сатирическая проза 20–40-х годов*, Ленинград 1973; А. Старков, *Юмор Зоценко*, Москва 1974; Д. М. Молдавский, *Михаил Зоценко. Очерк Творчества*, Ленинград 1977; М. О. Чудакова, *Поэтика Михаила Зоценко*, Москва 1979; И. Захариева, *Рассказы Михаила Зоценко*, „Балгарская русистика” 1989, nr 1, s. 9–19; М. Крепс, *Техника комического у Зоценко*, Benson, Vermont 1986; А. Drawicz, *Aż do kresu ironii (Michał Zoszczenko)*, [w:] idem, *Zaproszenie do podróży. Szkice o literaturze rosyjskiej XX wieku*, Kraków 1974, s. 46–73; W. Mucha, *Opowiadania satyryczne i humorystyczne Michaila Zoszczenki (1921–1932). Z zagadnień poetyki i komunikacji literackiej*, Wrocław 1985; M. Jackiewicz, *Elementy groteski w krótkich opowiadaniach Michaila Zoszczenki*, [w:] *Male formy w literaturze rosyjskiej. Słowo w tekście rosyjskim. Literaturoznawstwo*, „Studia i Materiały WSP w Olsztynie” 1991, nr 30, s. 97–105; М. Грау, *Нарушения лексической, лексико-семантической и семантической сочетаемости в рассказах двадцатых годов М. М. Зоценко*,

względzie ma również poniższa egzegeza struktur kolokwialnych, które w dużej mierze kształtują i wypełniają przestrzeń językową utworów Zoszczenki.

Stylistykę tekstów Zoszczenki organizuje przede wszystkim narracja skazowa. W jej specyfikę wprowadzają w ogólności sformułowania typu:

Вот как это бычо (3, 300). Мельняк такой жил-был. Болезнь у него, можете себе представить, – жаба болезнь (1, 26). Вот какой случай произошел со мной этим летом (2, 407). Вот, братишки, истинное происшествие на днях случилось (1, 246). Вот какую сравнительно небезынтересную историю рассказал мне один работник городского транспорта (2, 431). Рассказ этот – истинное происшествие. Случилось в Астрахани (1, 268). Я вот на днях слышал разговор (1, 264). Жили себе в Ленинграде муж и жена (3, 247). Это истинное происшествие случилось, к сожалению, в Москве (2, 461). Это дельце, граждане, развернулось в селе Арбузове (1, 487)².

Relacje narratora ma cechować autentyczność postaci i realiów. Często powołuje się on na prawdziwość zdarzeń, sięgając przy tym do rozmaitych źródeł i faktów, przez co wypowiedź zyskuje znaczącą wiarygodność. W tej samej konwencji narracji utrzymane są pojedyncze tytuły utworów pisarza. Jeden z jego felietonów otrzymał nazwę *Истинное происшествие*, zaś tytuł opowiadania *Поимка вора оригинальным способом* opratruje dodatkowo podtytułem *Быль*.

Narracja skazowa³ naśladuje mowę potoczną, ustną opowieść, gawędę. „Istota skazu polega m. in. na stworzeniu iluzji wypowiedzi mówio-

[w:] *Hamburger Beiträge für Russischlehrer*, Bd 35, *Probleme der russischen Gegenwartssprache und -literatur in Forschung und Lehre. Materialien d. internat. MAPRJAL-Symposiums. Marburg, 8.–10. Oktober 1985*, Hamburg 1986, s. 67–79; R. Руукоб, *Отражение лексических изменений после революционного периода в рассказах Михаила Зощенко*, [w:] *Studia Slavica Finlandensia*, t. X, Helsinki 1993, s. 119–131; L. H. Scatton, *Mikhail Zoshchenko. Evolution of a Writer*, Cambridge University Press, Cambridge 1993.

² М. Зоценко, *Собрание сочинений в трёх томах*, Ленинград 1986–1987. Kolejnie przykłady podaje bez przypisów, ale z oznaczeniem w nawiasie tomu i strony według wymienionej edycji. Wszystkie wyróżnienia w cytatach – J. W.

³ Ten rodzaj wypowiedzi ma w literaturze rosyjskiej dawną tradycję. Zdaniem D. Mołdawskiego narracja skazowa ukonstytuowała się już w XVII-wiecznych powieściach satyrycznych, zob.: Д. М. Молдавский, *Михаил Зощенко...*, s. 10. Według W. Winogradowa ta forma narracji organizuje w znacznej mierze język autobiografii przywódcy starowierów Аwwакума (1621–1682), czyli *Жуыот протопопа Аwwакума przez него самого nakreślony* (*Житие протопопа Аваакума, им самим написанное*, patrz: В. В. Виноградов, *О задачах стилистики. Наблюдения над стилем Жития протопопа Аваакума*, [w:] *idem, Избранные труды. О языке художественной прозы*, Москва 1980, s. 8–11. Narracje skazową uprawiali m. in. tacy pisarze i poeci, jak Mikołaj Niekrasow, Mikołaj Gogol, Gleb Uspienski, Mikołaj Leskow, Włodzimierz Dal, Demian Biedny, Izaak Babel, Aleksander Niewierow, Paweł Bażow, Leonid Leonow i inni.

Różne aspekty problematyki skazowej omawiają m. in.: M. Bachtin, *Типы слова прозatorsкого. Слово в dziele Достоевского*, [w:] *idem, Проблемы поэтики Достоевского*, tłum. N. Modzelewska, Warszawa 1970, s. 275–309; В. Eichenbaum, *Leskow i proza*

nej"⁴. Skaz rządzi się u Zoszczenki specyficznymi regułami łącząc w sobie trzy rodzaje komizmu – sytuacji, bohatera i języka⁵. Niepowtarzalność skazu w jego utworach determinuje nowy typ bohatera, który funkcjonuje w odmiennych realiach.

Charakterystyczny przykład narracji skazowej zawiera *Opowiadanie o lotrze* (*Рассказ о подлеце*), gdzie bohater otrzymał samboliczne oznaczenie w postaci trzech gwiazdek:

И вот, едет этот „три звездочки” в трамвае. Вот он едет в трамвас. А по виду никак не скажешь, что это подлец едет. По виду – это едет скромный работник в валенках. Он едет в гости. Он едет к своему приятелю на именины. Вот он едет в трамвае к нему в гости, думает, может, там про свои всякие подлости – чего он сожрет, и хорошо, думает, что подарка имениннику не купил [...] И вот он едет на именины без подарка. И на углу Седьмой ливии он слезает (3, 312).

Wypowiedź tę charakteryzuje w dużym stopniu reprodukcja analogicznej informacji. W planie treści występuje ewidentna nadwyżka semantyczna. Następujące po sobie zdania zawierają powtórzenie tej samej czynności dyskursywnej – *jedzie*. Ten fakt ośmiokrotnie przekazują kolejne segmenty wypowiedzi. Tenże fragment tekstu ponadto informuje trzy razy, że podmiot działający *jedzie* tramwajem, podwójnie zaś o tym, że *jedzie* na imieniny i że *jedzie* w gości.

Rozpatrywany fragment tekstu zawiera tożsame wyrażenia. Paralelizm składniowy występuje w związkach anaforycznych (*и вот / по виду / он едет*) i w związkach epiforycznych (*в трамвае / в гостю*). W strukturze wypowiedzi powtarzają się również w całości inne grupy syntaktyczne (*он едет в трамвае / он едет на именины*). Taka rekurencja staje się niewątpliwie czynnikiem spajającym poszczególne części tekstu, lecz nade wszystko jest ważnym sposobem organizowania mowy ludowej, a tym samym immanentnym składnikiem narracji skazowej.

⁴ *współczesna*, [w:] idem, *Szkice o prozie i poezji*, tłum. R. Zimand, Warszawa 1973, s. 99–125; В. В. Виноградов, *Проблема сказа в стилистике*, [w:] idem, *Избранные труды...*, s. 42–54; М. Чудакова, *Поэтика...*, s. 64–97; Й. Муценко, В. Скобелев, Л. Кройчик, *Поэтика сказа*, Воронож 1978. Odnośnie do relacji pomiędzy językiem mówionym i mową niezależną postaci literackich badacze prezentują różne poglądy. Jedni sprzeciwiają się utożsamieniu języka mówionego z mową bohaterów literackich, zob.: Л. Гинзбург, *Устная речь и художественная проза*, „Учёные записки Тартуского университета. Семиотика устной речи. Лингвистическая семантика II”, Тарту 1979, s. 54–88. Drudzy zaś prezentują w tym względzie odmienne stanowisko, zob.: Д. М. Молдавский, *Михаил Зоценко...*, s. 109–110.

⁵ W. Mucha, *Opowiadania satyryczne...*, s. 71. Odmiany skazu w opowiadaniach Zoszczenki omówiła М. О. Чудакова, *Поэтика...*, s. 35–63. Ich przegląd zaprezentował W. Mucha, *Opowiadania satyryczne...*, s. 20–23.

⁶ Zob. na ten temat m. in. М. Крепс, *Техника...*, s. 118.

Klasyczny rodzaj powtórzeń w narracji skazowej polega również na tym, że kolejne segmenty wypowiedzi rozpoczyna wyraz lub całe wyrażenie występujące na końcu lub pod koniec poprzedniego zdania. Takie wznowienie układu składniowego, czyli konkatencja (anadiplaza), ilustruje felieton *Gorzko* (Горько):

В нашей коммунальной квартире имеется [...] Товарищ П. [...] Так вот он, значит, в прошлом году женился. Он женился в прошлом году на такой Верочке. Такая была тоже с нашего дома Верочка. Такая вообще барышня.

Ten ożenek wiązał się jednak z wcześniejszym rozwodem:

Так вот он подумал и развелся со своей прежней женой. Развелся со своей прежней супругой и женился на этой хорошенькой барышне (1, 522 i 523).

Na paralelizmie składniowym opiera się konstrukcja wielu utworów Zoszczenki. Jest on głównym wyznacznikiem strukturalnym w opowieści *Straszna noc* (Страшная ночь). Bohatera utworu Kotofiejewa, który gra w orkiestrze symfonicznej na trójkacie, prześladają fatalistyczne myśli. Uważa on, iż wszystko, co się dzieje wokół niego, jest jedynie zbiegiem okoliczności, że jest przypadkowe i nietrwałe. Tak ocenia m. in. swoją pracę, którą w każdej chwili może stracić ze względu, jak sądzi, na możliwość wynalezienia elektrycznego wariantu instrumentu perkusyjnego, którym się posługuje. Utwierdza go w takim przekonaniu były nauczyciel kaligrafii. Sekwencja powtórzeń w tekście jest następująca:

1. – Что ж, – сказал учитель, снова без нужды усмехаясь, – так и все в нашей жизни меняется. Сегодня, скажем, отменили чистописание, завтра – рисоваше, а там, глядишь, и до вас достучаются.

(Owo spostrzeżenie Kotofiejew był skłonny zlekceważyć, lecz spotkał się z taką repugnącą żoną: „Мне же, дуре, на пего сядешь, пилат-мученик”).

2. Учитель завожился на стуле и примиряюще сказал: – Так и все: сегодня чистописание, завтра рисоваше... Все меняется, милостивые мои государи.

3. Учитель встал, поклонился и, весело потирая руки, снова сказал, выйдя в сени: – Уж будьте покойны, молодой человек, сегодня чистописание, завтра рисоваше, а там и по вас хлопнут.

(Po wyjściu nauczyciela muzykantowi towarzyszy identyczna refleksja:)

4. – Сегодня чистописание, завтра рисоваше, – бормотал Борис Иванович, слегка покачиваясь на постели. – Так и вся наша жизнь.

(To sformułowanie pojawia się jeszcze raz podczas samotnego spaceru Kotofiejewa)

5. Он присел на одну из плит и задумался. Потом сказал вслух: – *Сегодня чистописание, завтра рисование. Так и вся наша жизнь* (2, 99–100 i 102).

Liczne powtórzenia występują również w felietonie *Zabawa przyrody (Игра природы)*. Siedem razy zostało tu odnotowane określenie *нам знакомый*, dwukrotnie wyrażenie *идет по шпалам*, czterokrotnie wskazuje się na porę roku, jednakże za każdym razem w przeciwstawnym szyku wyrazów: *дело было еще весной / весной было дело / дело весной было / дело еще весной было*. Punktem odniesienia w tym tekście są święta wielkanocne, chociaż z jakże różną informacją o czasie opisanego zdarzenia: *перед самой пасхой / после пасхи / на пасху*. W tym względzie relacja jest niespójna, nawet sprzeczna, odwzorowująca jednak pewną właściwość języka mówionego, w którym informacje częściowo mogą być przedstawione niedokładnie, wypowiedź może też wyrażać przypuszczenie. Ilustruje tę kwestię taki fragment z relacji zawartej w felietonie *Социалны smutek (Социальная грусть)*:

Давно я, братцы мои, собирался рассказать про комсомольца Гришу Степанчикова, да все как-то позабывал. А время, конечно, шло [...] *Произошло это кажется что в Москве. А может, и не в Москве. Но сдается нам, что в Москве*. По размаху видим. Однако точно не утверждаем” (1, 500).

Oznaką struktur składniowych z gwarowym i gminnym rodowodem jest podwojenie tego samego przyimka⁶. Porównajmy na przykład konstrukcję biernikową z przyimkiem *в* (*во*): „Подошли мы к немецкой проволоке. Темь. Луны еще не было. Прорезали преспокойно лаз. Спустилось вниз, *в окопчики в германские*” (1, 42). Poprawnościowy schemat to: *в* + wyrażenie biernikowe *германские окопчики*. Tego typu powtórzenie ilustruje również konstrukcja z podwójnym przyimkiem *с* zamiast występującego w uzusie przyimka *в*: „В полдень пожелтеет небо, настанет вихорь, и град падет на землю, и град сей будет крупнейший, *с яйцо с куриное* и даже больше...” (1, 92). Normatywne użycie nie powiela i w tym wypadku przyimka.

Powtórzenia, które funkcjonują w małych strukturach składniowych, czyli w obrębie zdania, często przypominają dublety leksykalne i semantyczne. Oto przykład, w którym mowa o ostrożności, jaką wykazał jeden z pasażerów pociągu:

Он, например, своего чемодана из рук весь день не выпускал. Он, кажется, даже с ним поспал уборную [...] А в почное время он, может быть, лежал на нем ухом. Он, так сказать, для чуткости слуха и чтоб не унесли *во время процесса сна*, ложился на него головой (3, 303).

⁶ Warto w tym miejscu odnotować, że ten typ konstrukcji z powtórzeniem przyimka, jako właściwość niskiego stylu, wyróżnił w swojej koncepcji stylistycznej Michał Łomonosow. Zob. na ten temat: А. Бартошевич, *История русского литературного языка. Часть II*, Варшава 1976, s. 59–60.

Ostatnie zdanie jest wypowiedzią tautologiczną. Sen jako określony stan fizjologiczny już sam w sobie jest procesem. Zatem wyrażenie *во время сна*⁷ zawiera w swojej strukturze semantycznej znaczenie 'procesu' i nie wymaga dodatkowego wprowadzenia wyrazu *процесс*. Jednostka ta niepotrzebnie dubluje sens już zawarty w wypowiedzi. Jednakże to, co jest bezużyteczne w znormalizowanym języku, wykazuje swoją przydatność w języku osobniczym, gdzie Zoszczenko wyzyskuje grę słów, kształtując w ten sposób stylistykę wypowiedzi.

I kolejny przykład. Siniebruchow powraca z frontu w rodzinne strony i spotyka miejscowego popa, który jest niezwykle zakłopotany tym spotkaniem:

– Ой – е -- ей, говорит, взаправду ли это ты, Назар Ильич Синебрюхов, или это мне образ представляется? [...] – Да как же, говорит, что случилось? Я по тебе, живому, панихидки служу, в все мы почитаем тебя *умершим покойником*, а ты вон как... А супруга, говорит, твоя, можешь себе представить, живет даже в советском браке с Егор Ивановичем (1, 47).

Wyrażenie *умерший покойник* (*zmarły nieboszczyk*) jest tautologiczne. Każde ze słów powiela to samo znaczenie.

W innym miejscu Siniebruchow relacjonuje swoje nieoczekiwane spotkanie w lesie z rzeźmieszkim, któremu tłumaczy, że udaje się do wsi w poszukiwaniu pracy. Nieznajomy odparł:

– Ну, говорят, и дурак (это про меня то есть). Зачем же ты идешь в рабочие батраки, коли я, может быть, желаю тебя осчастливить? Ты, говорит, сразу *мне приглянулся наружной внешностью*, и беру я тебя в своя компаньоны (1, 53).

Wyrażenie *наружная внешность* jest tautologiczne i znaczy tyle co 'zewnętrzna powierzchowność' lub dosadniej 'zewnętrzny wygląd zewnętrzny'. Składniki wyrażenia powielają te same treści. Odnoszą się one do zewnętrznych warunków człowieka, jego wyglądu.

Uwagę zwracają również niektóre derywaty tworzone najczęściej od dwóch tematów leksykalnych. Taką budowę wykazuje m. in. wyraz *революнение*. Porównajmy następujące przykłady jego użycia:

⁷ W uzusie funkcjonuje właśnie w takim kształcie konstrukcja temporalna z przyimkiem, która w tekstach Zoszczenki jest również zaświadczona. Por.: „У кого нервы не в порядке, тот обычно не берется под открытым небом спать. Он пугается, что лошадь его ногой зацепит или букашки в рот наберутся. А если человек несколько более интеллигентный, думающий о том и сем, об астрономии, об истории народов и т.д., то он вдобавок еще будет пугаться, как бы у него во время сна брюки не унесли” (2, 373–374). Zob. charakterystykę struktury syntaktycznej z przyimkiem wtórnym *во время* w monografii: K. В а j o r, *Rasyjskie konstrukcje temporalne z przyimkiem (na tle polskim)*, „Acta Universitatis Lodzensis” 1990, Folia Linguistica 22, s. 95–96.

Итак, не без душевных *треволений* открываем новый отдел – „Коварство” (3, 275). Ах, читатель! [...] Да знаешь ли ты [...] этот настоящий любовный трепет и сердечные *треволения*? (2, 130).

Na wyróżniony neologizm składają się dwa wyrazy, które dublują to samo znaczenie – *тревога* (trwoga, obawa) i *взлечение* (niepokój).

Swoistą tonację stylistyczno-semantyczną wnoszą w kontekście rozpatrywanej tematyki również wyrażenia pleonastyczne jak: *стою стоя* (1, 279) – stoję na stojaka; *я шутку пошутил* (1, 237) – ja żartem pożartowałem; *родной родственник* (1, 239) – rodzony krewniak; *мелкие мелочи* (2, 110) – drobne drobiazgi; *мне все мигун мигает* (1, 56) – do mnie cały czas mrug mruga; *у сторожа психология надвое раздвоилась* (2, 219) – psychologia u stróża na dwoje się rozdziwiła; *может [...] кипятком кипятит* (1, 431) – może wrzątek zagotowuje; *старый старикашка* (1, 297) – stary staruszczek; *старая старуха* (1, 476) – stara starucha; *какие ужасные ужасты* (1, 336) – co za okropne okropności; *жалкая жалость* (2, 110) – żalсна żalność.

Wiele tekstów Zoszczenki odznacza się zestawieniem powtórzeń i konstrukcji niekompletnych z punktu widzenia reguł składniowych. Porównajmy wyjątek z nowelki historycznej, opowiadającej m. in. o okolicznościach przyjazdu do Rosji niemieckiego księcia Holsztyńskiego:

И вот он приехал. Наверное, расфуфыренный. В каких-нибудь шелковых штанах. Банты. Ленты. Шпага сбоку. Сам, наверное длинновязый. Этакая морда красная, с рыжими усами. Пьяница, может быть, крикун и рукоусый. *Вот он приехал* в Россию, и, поскольку все уже было оговорено, сразу же назначили свадьбу (3, 229).

Klamrą spinającą ten fragment wypowiedzi jest powtórzenie *вот он приехал*. Jednakże przestrzeń syntaktyczną wypełniają tu konstrukcje eliptyczne, pomijające szereg składników strukturalnych. Cały układ charakteryzuje się przede wszystkim brakiem czasownika. Funkcję zdania pełni wyraz lub zespół wyrazów bez tego składnika. Tę lukę składniową w każdym wypadku wystarczająco zapewnia konsytuacja. Powyższą wypowiedź organizują zatem takie dwa czynniki, jak paralelizm syntaktyczny i elipsa. Ten typ budowy składniowej jest z obszaru języka mówionego.

Elipsa jest nieodłącznym elementem w strukturze tekstów Zoszczenki. Jego opowiadacz dość często sięga po oddzielny wyraz, który pełni w tym wypadku rolę równoważnika zdań. Oto przykład:

Ночь. Перепенчук бежал. И вот уже окраина города. *Слобода.* *Заборы.* *Семафор.* *Будки.* *Канавы.* *Полотно.* Аполлон Перепенчук упал (2, 45).

Narrator u Zoszczenki najczęściej jednak opuszcza w zdaniu pojedyncze składniki. Ilustrują to przykładowo konteksty:

И приходит такая красоточка лет двадцати. Чудно одетая. Манеры. Небрежное выражение. Три носовых платочка. Тубельки на босу ногу (2, 234); А напротив, знаете, Зимний дворец во всей своей бывшей красоте. Направо – Петропавловский иппиль. Так – Академия наук. И Зоологический музей – довольно обширное здание. Особенного там внутри, по правде сказать, ничего такого интересного нету. Ну, чучела зверей. Разные бабочки. Ну, разве что мамонт еще любопытен. Страшный, черт, во всей своей бывшей красе (2, 248).

Tego rodzaju nagromadzenie zdań z opuszczoną w nich częścią składników w dużej mierze determinuje obrazowość i dynamikę języka narratora. Są to typowe konstrukcje zaczerpnięte z języka kolokwialnego.

Inną właściwością tegoż języka są struktury semantyczno-syntaktyczne, które zostały podporządkowane schematowi pytanie i odpowiedź. W opowiadaniu *Жизнь в богатстве (Богатая жизнь)* jego bohater uskarża się, że pieniądze przyniosły mu jedynie same nieszczęścia:

– Ну-е-ка, сами считайте. Родственники и свойственники, которые были мои и жены, – со всеми расплевался. Поссорился. Это, скажем, раз. *В народный суд попал я или нет? Попал.* По делу гражданки Быковой. Разбор будет. Это, скажем, два... Жена, супруга то есть, Марья Игнатьевна, насквозь все дни сидит на сундучке и плачет... Это, скажем, три... *Налетчики дверь мне в квартире ломали или нет? Ломали. Хотя и не ломали, но есть мне от этого беспокойство? Есть.* Я может, теперь из квартиры не могу уйти (1, 242).

Pytania i odpowiedzi narratora składają się również na konstrukcję opowiadania *Вечка (Бочка)*:

Так для кооперация, товарищ, нет, знаете, ничего гаже, когда жарынь. Продукт-то ведь портится. *Тухнет продукт ай нет? Конечно дело, тухнет. А ежели он тухнет, есть от этого убытки кооперации? Есть* (1, 138).

Omawianej strukturze składniowej pytanie-odpowieź nierzadko zawdzięczają swoją wewnętrzną organizację utwory w całości. Odznacza się tym np. felieton *Bohater (Герой)*. Por. fragment tekstu:

– Так, – сказал председатель, – пропиал он лошадь. Заметьте себе... Дальше, скажем, Митюшка Вочков... *Спер он сбрую у Козулихи ай нет? Спер. На какой этот самый предмет или цель спер он сбрую? На самогон...* Теперича идем дальше. Лобачев Ванька. *Чкнул он ножом Серегу ай нет? Чкнул.* Пьяный был... [...] Братцы, *враги мы себе ай нет? Не враги!* А не враги, так должны мы эту самогонку тово, растово, раззтово? Уничтожить, то есть? (1, 459–460).

Tak skonstruowane teksty z wykorzystaniem krótkich pytań i prostych odpowiedzi są zasadniczym komponentem składni kolokwialnej. Ich rola w procesie stylizacji na mowę potoczną jest bardzo charakterystyczna również pod względem emotywno-ekspresywnym wypowiedzi.

Utwory Zoszczenki odwzorowują rozmaite przejawy języka mówionego. Skupiają się one także w ugrupowaniach synonimicznych. Porównajmy w tym względzie wyrazy pokrywające strefę pojęciową *украсть, своровать*

'ukraść': *спереть* 'buchnąć': „Были у парня небольшие часы – *сперли*” (1, 332); *упереть* 'buchnąć, ғапнақ': „...чтобы не *уперли* последнее сбережение, наше существо садится в аппарат [...]” (3, 169); *свистнуть* 'ściągnąć, gwizdnąć'; *увести* 'buchnąć': „Недалеко от Жмеринки у одного гражданина *свистнули*, или, как говорится, »увели« чемодан” (3, 303); *стибрить* 'ukraść, buchnąć': „Только я хотел *стибрить* кусок сыру – вдруг управляющий идет” (2, 242); *слимонить* 'ściągnąć, buchnąć, świsnąć, ғапнақ': „Оказалось, что хозяин из боязни того, что некоторые завравшиеся гости могут *слимонить* лампочку, выкрутил ее и положил в боковой карман” (1, 365); *зажилить* 'zabrać sobie, przzywłaszczyć': „И шуба-то, говорит, братцы, не моя. Шубу-то, говорит, я у брата *зажилил*” (1, 182); *хатнуть* 'chapać, przzywłaszczyć, ukraść': „... нужно было *хатнуть* деньги для того, чтобы жить честно и быть в безопасности от превратностей жизни [...]” (3, 179); *стырить* 'ukraść, buchnąć': „А и подлый же до чего народ пошел! Гляди в оба, как бы из твоего кармана чего не *стырили*. И стырят. Очень просто” (1, 137); *уволочь* 'ukraść, ściągnąć'; *слямзит* 'buchnąć, ғапнақ'; *укатить* 'świsnąć': „Не только у нас капусту *уволокли*, а и бочку, черти, *укатили*. И кадушечку *слямзили*” (1, 339); *замести* 'ściągnąć, chapać': „Села на собственный узел. И сидит. И нипочем не сходит. Потому пугается сходить. »Не замела бы, полагает, узел« (1, 357); *заграбастать* 'przywłaszczyć, zachapać, zagać': „– Ты что же это мои деньги-то *заграбастал*?” (3, 174); *крыть* 'brać, chapać': „– ... Поезжай-ка, говорит, братишка, в дачные окрестности. Облюбуй какую-нибудь дачу и *крой* после” (1, 137). Takie słownictwo synonimiczne ożywia i dynamizuje stylistykę wielu wypowiedzi.

Ukształtowanie językowe utworów Zoszczenki jest bardzo zróżnicowane. Dla swoich celów komunikacyjno-artystycznych pisarz wykorzystał przede wszystkim zjawiska uzualne, które często są nienormatywne lub z pogranicza normy. Jego teksty egzemplifikują rozmaite struktury zaczerpnięte z mowy potocznej, będące odbiciem rzeczywistości mownej różnych kręgów środowiskowych. Ich właściwością jest rozluźnienie norm językowych. Występują one nierzadko wśród powtórzeń leksykalnych i semantycznych, połączonych pleonastycznych, konstrukcji eliptycznych oraz schematów składniowych z jednostkami synonimicznymi.

Przedstawione tu techniki realizacji materiału językowego nie wyczerpują zagadnienia. Charakterystyczne są również dla języka kolokwialnego i inne zjawiska, takie jak np. alogizmy połączone ze swoistymi skrótami myślowymi i wyrażeniami metaforycznymi, podmiany słów oraz transformacje semantyczne. Odbiciem żywego języka potocznego w tekstach Zoszczenki są też formacje deminutywne i augmentatywne. Swoją rolę w procesie stylizacji na mowę potoczną mają również porzekadła i paremia. W grupie omawianych środków językowych mieszczą się także frazeologizmy. Te i inne kwestie wymagają jednak odrębnych studiów i gruntownych filologicznych analiz.

Ярослав Вежбиньски

**К ВОПРОСУ О ХУДОЖЕСТВЕННОМ ИДИОСТИЛЕ МИХАИЛА ЗОЩЕНКО
НЕСКОЛЬКО ЗАМЕЧАНИЙ ПО ПОВОДУ ОСОБЕННОСТЕЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ**

Понимание словесно-художественного мастерства писателя должно опираться на выявление индивидуальных приемов, при помощи которых в его произведениях используются разные языковые средства.

В текстах Михаила Зощенко важную роль в этом отношении выполняет лексический повтор. Его функционированию уделяется в статье основное внимание. В числе других структурных элементов рассматривается также смысловое тождество, плеонастические выражения, эллиптические конструкции и синонимические построения. Их место и специфика в художественной системе писателя во многом предопределяется повествовательной формой сказа.

В статье намечаются также задачи дальнейших исследований авторского слога. К ним относятся, в частности, деривационные структуры, народная фразеология, пословицы и поговорки, различные смысловые трансформации слов, приемы их метафоризации, подмена лексем в другие.